

Dil nedir?

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.

Tabî bir vasıta

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta. İnsanlar duygularını, düşüncelerini, fikirlerini, hükümlerini birbirlerine nakletmek, meramlarını birbirlerine anlatmak için dil denilen vasıtaya başvururlar.

Canlı bir varlık

Dil canlı bir varlıktır. Zaman zaman birtakım değişiklikler, kendi bünyesinden doğan çeşitli sebeplerle bazı gelişmeler gösterir. Bu değişiklikler, kendi bünyesinden doğan çeşitli sebeplerle bazı gelişmeler gösterir. Bu değişiklikler ve gelişmeler ona, uzun tarihi boyunca, daima serpilip ve zaman içinde akıp gelen bir manzara verirler. Bu yüzden dilin tarihinde bir takım merhaleler, bir takım gelişme safhaları göze çarpar.

Gizli antlaşmalar sistemi

Dil bir gizli antlaşmalar sistemidir. Canlı ve cansız varlıklar, mefhumları, hareketleri karşılayan kelimeler üzerinde, kelimelerin birbirleri ile münasebetleri ve fikirleri anlatmak için yapılan kelime sırası üzerinde bir cemiyetin, bir kavmin, bir milletin bütün fertleri gizli anlaşmalar, gizli sözleşmeler yapmış durumdadırlar.

İçtimaî ve millî müessese

Dil içtimaî bir müessesedir. Fertlerin üstünde, bütün bir cemiyetin malı olan ve bütün bir cemiyeti içine alan kuvvetli bir müessesedir. Cemiyetlerin en büyük dayanağı dildir. Bir cemiyeti ayakta tutan, bir cemiyetin varlığını sağlayan, devam ettiren, bir cemiyette sarsılmaz bir birlik yaratan müessese olarak dilin oynadığı rol çok büyüktür. Bu bakımdan dil milleti teşkil eden unsurların başında gelir.

Konuşma dili ve yazı dili

Bir dilin iki cephesi vardır. Biri insanların karşı karşıya sesli olarak görüşürken, yani konuştukları zaman kullandıkları konuşma dili; diğeri yazıda kullanılan, yani insanların söylemek istediklerini yazı ile anlatırken kullandıkları yazı dilidir.

Konuşma dili - lehçe, şive, ağız

Konuşma dili evde, sokakta, her günkü hayatta kullanılan tabii dildir.

Lehçe: bir dilin bilinen ve takip edilebilen tarihinden önce, karanlık bir devrinde kendisinden ayrılmış olup çok büyük ayrılıklar gösteren kollarına denir.

Şive: bir dilin, bilinen tarihi seyri içinde ayrılmış olup bazı ses ve şekil ayrılıkları gösteren kolları, bir kavmin aynı kabilelerinin birbirinden farklı konuşmalarıdır.

Ağız ise: bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır.

Ağız'larda ses (söyleyiş), şiveler'de ses ve şekil, lehçelerde ise ses ve şekilden başka kelime ayrılıkları, kelime sahasına inen ayrılıklar bulunur, mesela türkçeden bilinmeyen zamanda ayrılmış olan çuvaşça ve yakutça türkçenin lehçeleri.

Kırgızca, kazakça, özbekçe azeri ve osmanlı türkçesi vb türkçenin şiveleri.

Karadeniz, konya ,istanbul türkçeleri ve benzeri türkiye türkçesinin ağızlarıdır.

Yazı dili

Yazı dili eserlerde, kitaplarda, tek kelime ile yazıda kullanılan dildir.

Yazı dili bir kavmin kültür dili, edebiyat dili olduğu için ona edebi dil de denir.

Dilbilim nedir?

İnsanoğlu, tarihî akış içinde, zamanla biriken bilgiler sayesinde hemen her şeyi inceleme ve araştırma konusu yapmış; dillerin sırrını çözmeye çalışmış ve böylece yeni bir bilim dalı ortaya çıkartmıştır.

Dilbilim, insanın diğer canlılardan ayrıcalık belgesi olarak kabul edilen dili ve ona bağlı olarak düşüncüyü ve davranışı inceleme alanı olarak seçer. Dilbilim çalışmaları, tek tek dilleri daha çok tarihsel gelişimi,coğrafi görünümleri ve dilbilgisel kuralları açısından sorgulayan filolojik çalışmalardan (örneğin Türk dili ve edebiyatı ya da İngiliz dili ve edebiyatı alanlarında olduğu gibi) farklılık gösterir.

Dilbilim çalışmalarının temel yönelimleri

Dilbilim çalışmalarının tüm dünyadaki temel yönelimleri şu başlıklar altında toplanmaktadır:

1. İnsanın dil yetisinin görünümünü, beyindeki dil üretim mekanizmasının işleyişini ortaya koymak,
2. İngilizce, Almanca, Türkçe, Lehçe gibi tek tek dillerin yapılarına yönelik betimlemeler sunmak,
3. Dilin yazılı ve sözlü olarak kullanımına yönelik genel kuralları, eğilimleri (yazılı dilin sözdizimsel görünümü, yazılı metin türleri, konuşma türleri, konuşma eyleminin görünümü gibi) ortaya koymak,
4. Dil ile kültürün ilişkili olduğu çerçevesinde, tek tek diller için dil kullanımındaki normları (dil toplumsal değişimlere göre kullanımı, dilin bireyin iletişimsel amaçlarına göre kullanımı gibi) saptamak,
5. Dilin nasıl edinildiğini ve nasıl öğretilmesi gerektiğini sorgulamak,
6. Anadili öğretimi, yabancı dil öğretimi gibi doğrudan dille ilgili alanlara, çalışma yöntemi ve teknikleri sunmak.

Dilbilimin kolları

1) Ses Bilgisi (Fonetik)

Dil, seslerden örülmüş toplumsal bir kurumdur ve bu kurumun en küçük birimi “ses”tir. Ses bilgisi ise dilin seslerini ele alır. Her dilin kendine özgü bir ses dizgesi vardır. Ses bilgisinin belli başlı inceleme alanları şunlardır:

- “Ses, sesbirim, alt sesbirim” vb. Kavramlar
- Seslerin oluşumu
- Seslerin özellikleri ve sınıflandırılması
- Seslerin sözcüklerdeki sıralanışı
- Hece yapısı
- Vurgu ve tonlama

Ses bilgisinin alt dalları ise şöyledir:

- Söyleyiş Ses Bilgisi: İnsan seslerinin nasıl türediğini inceler
- Dinleyiş Ses Bilgisi: Seslerin nasıl algılandığını ve anlamlandırıldığını inceler
- Uygulamalı Ses Bilgisi: Teorik olarak ses bilgisinin elde ettiği bilgileri, günümüz teknolojisinin de imkânlarıyla işler.

2) Biçim Bilgisi (Morfoloji)

Dildeki biçimbirimleri inceleyen daldır. Kökler ve ekler, bunların görevleri,

birbirleriyle ilgisi vb. konular üzerinde durur:

- “Kök, gövde, ek” gibi kavramlar
- Yapım ekleri
- Çekim ekleri
- Sözcük türleri
- Sözcük türetme yolları gibi konularla ilgilenir.

3) Dizim Bilgisi (Söz Dizimi/Sentaks)

Dildeki kelimelerin birbirleriyle ilişkilerini inceler. Kelimelerin oluşturdukları gruplar ve bunların cümle haline getirilmesiyle ilgilidir. Şekil bilgisi ile de yakından ilgilidir. Söz diziminin inceleme alanları içinde şunlar da vardır:

- Cümle ögeleri
- Cümle çözümlemeleri

4) Anlam Bilimi (Semantik)

Dil göstergelerinin anlamı üzerinde durur. Bu göstergelerin içerisine kelime, kelime gurubu, cümle hatta metin de girebilir. Günümüzde daha çok cümle ile ilgilidir. Dildeki sözcükleri anlam bakımından ele alır ve onların temel anlamı, yan anlamı, cümle içerisinde kazandığı anlam gibi unsurlarıyla inceler. Dilbiliminin diğer dalları içerisinde özel bir yere sahiptir.

- Anlamla ilgili temel kavramlar
- Sözcüklerde temel anlam
- Sözcüklerde yan anlamlar
- Eş anlamlı sözcükler

- Karşıt anlamlı sözcükler
- Çok anlamlı sözcükler
- Anlam değişimleri ile de ilgilidir.

5) Köken Bilgisi (Etimoloji)

Bir sözcüğün hangi köke dayandığını, ilk olarak hangi kavramı karşıladığı, zaman içerisinde gösterdiği gelişmeler vb. konuları inceler. Dilbiliminde bir sözcüğü açıklamak, onu başka sözcüklere indirgemek anlamına gelir.

- Sözcüklerin ve eklerin kaynağı
- Sözcüklerdeki şekil ve anlam değişiklikleri
- Sözcüklerin ve eklerin tarihi ile ilgilidir.

6) Lehçe Bilgisi (Diyalektoloji)

Dillerin kolları, bu dalın inceleme alanına girer. Ağız bilgisi olarak da tanımlanabilir. Bir dilin en çok fonetik farklılıklara dayanan alt katmanları ise o dilin “ağız”larıdır. Örneğin, Anadolu ağızları, Rumeli ağızları... gibi.

- Lehçe ve ağızlar
- Lehçe ve ağızların sınırları
- Yerleşme tarihi
- Dil haritalarının hazırlanması gibi konular bu dalın inceleme alanına girer.

7) Sözcük Bilgisi (Leksikoloji)

Bir veya birden çok dilin sözcüklerinin çeşitli yöntemlerle ve çeşitli amaçlar için bir araya getirilmesi, düzenlenmesi ve sıralanmasıdır. Leksikoloji, sözcükleri tek tek anlam alanlarına göre incelerken, kitap vs. gibi kaynaklardan derleyerek bir araya getirmeye çalışır.

8) Ad Bilgisi (Onomastik)

İnsanlar varlıklara nasıl ad verir, dilden dile bu durum değişir mi? gibi sorulara cevap veren daldır. En başta insan adlarını konu edinir.

9) Gösterge Bilgisi (Semioloji)

Her ne kadar dil göstergelerini ele alsada, asıl konusu dil dışındaki göstergelerdir. Dilbilimin bir alt dalı olmaktan ziyade, en dışta yardımcı bir bilim dalı olarak kabul edilebilir. Temellerini Saussure atmıştır.

10) Bilişsel Bilim

Doğrudan değil dolaylı yoldan dilbilim ile ilgilidir. Matematik, bilgisayar, felsefe, biyoloji, psikoloji ve dilbilimin ortak çalışma alanıdır.